

арготичні константи – «згустки» арготичного змісту незмінні на протязі досить тривалого часу (в нашому випадку 40 років).

4. У зв'язку з еволюцією концептуальної картини світу французів відбувається поступовий розвиток всіх концептуальних полів, у тому числі й концептополя ARGOT. Це знаходить свій прояв у появі нових арготичних засобів, збільшенні / зменшенні обсягу вже існуючих нейтральних або розмовних лексем додаванням / зниканням арготичного елементу, переходом арготичних одиниць до іншого концептополя, їх зникненням разом із згасанням актуальності фрагменту дійсності, що вони об'єктивують.

Як випливає із цих тверджень, концептуальне поле ARGOT відображає арготичний соціолект і цінності та пріоритети відповідної обмеженої соціальної групи. Презентація концептів арготичними індексами свідчить про певний спосіб інтерпретації дійсності, накреслює образ світу згідно з системою суспільних цінностей, яку приймає певна група. Якщо злочинна група є брутальною, нахабною, зухвалою, непристойною, то відповідні цінності (брутальність, підступність, таємничість тощо) виражаються в арготичних значеннях імен концептів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо в дослідженнях інших концептополів французької мови, таких як FAMILIER, POPULAIRE, VULGAIRE з точки зору їх еволюційного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Le Petit Larousse Illustré. – P. : Larousse, 2008. – 1812 p.
2. Dictionnaire Hachette. – Paris: Hachette Livre, 2008. – 1813p.
3. Le Petit Robert. Grand format. – Paris :Dictionnaires le Robert, 1996. – 2551p.
4. Степанова О.М. Лексикология современного французского языка. – М.: Высшая школа, 2006. – 230с.
5. Дудик П.С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 368с.
6. Мацько Л. І., Сидorenko O. M., Мацько О. М. Стилістика української мови. – К.: Вища школа, 2005. – 462с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712с.
8. Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики. – К.: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2010. – 243с.
9. Гюго В. Знедолені: У 2-х томах. – К., 1996. – Т.2. – 420с.
10. Le Petit Larousse Illustré. – P. : Larousse, 1968. – 1789 p.

УДК 811.161.2'276.3-055'367

ГЕНДЕРНИЙ КРИТЕРІЙ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИБОРУ НОМИНАЦІЇ АДРЕСАТА МОВЛЕННЯ

**Олеся Гаврилашук
(Чернівці, Україна)**

У статті висвітлено особливості впливу гендерного чинника на вибір номінації адресата зверненого мовлення, відображеного в художньому тексті.

Дослідження здійснено з урахуванням впливу на людину психосоціальних і культурних умов виховання. Зокрема, проаналізовано гендерно марковане вживання номінацій адресата художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення як наслідок соціалізації чоловіків та жінок.

Ключові слова: гендерний чинник, психосоціальні аспекти, номінація адресата мовлення, художньо інтерпретоване внутрішнє мовлення.

В статье представлены особенности воздействия гендерного фактора на выбор номинации адресата обращенной речи в художественном тексте. Исследование выполнено с учетом влияния на человека психосоциальных и культурных условий воспитания. В частности проанализировано гендерно маркированное применение номинаций адресата художественно интерпретированной внутренней речи как следствие социализации мужчин и женщин.

Ключевые слова: гендерный фактор, психосоциальные аспекты, номинация адресата речи, художественно интерпретированная внутренняя речь.

The article deals with the peculiarities of influence of gender factor on the nomination choice of addressee that is reflected in a text of fiction. The research is realized with consideration of the influence on the person of psychosocial and cultural terms of education. It is in particular analysed the gender marked use of nominations of interpreted internal speech of addressee as a result of men's and women's socialization.

Key words: gender factor; psychosocial aspects; addressee nomination; speech as recorded in a text; transformed inner indirect speech in fiction.

Постановка проблеми. Щоденне спілкування індивідуумів соціуму вимагає добирати потрібні висловлювання відповідно до комунікативної ситуації. Не менш важливим є вибір номінації адресата мовлення, від якого залежить перебіг та результативність комунікування.

Актуальність дослідження зумовлена пожвавленим інтересом до прагматичного й когнітивного підходів вивчення мови, зокрема, до гендерного чинника в мові загалом та в стилях спілкування осіб протилежної статі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення теорій гендерних відносин у суспільстві є проектування на мову та спілкування людини важливими є ряд наступних праць. Найповніше, за нашими спостереженнями, представлена дискусія на цю тему в книзі за редакцією М. Вальш „Жінки, чоловіки й стать: дебати з цього приводу“ [10]. Окрім власного аналізу гендерних вчень попередників авторки, в роботі представлені статті різних дослідників, які дають відповіді на такі питання: чи причина різниці між статями зумовлена тільки біологічно (Дж. Реніш, Л. Розенблум, Д. Рубін, М. Шульзінгер, Л. Карлі) [10, с. 43-66]; чи чоловіки й жінки розмовляють різними мовами (Д. Таннен, Е. Ариес) [10, с. 95-123], чи по-різному засвоюють знання чоловіки і жінки (Н. Голдбергер, М. Брабек, А. Ларнед) [10, с. 301-324], а також ряд інших питань із галузей науки, пересічних із гендерологією. Важливими є праці зарубіжних учених: Л. Брізендейн [7], К. Гандке [9, с. 134-219], Е. Глажевської [8], Е. Пакшис [11], К. Ранзетті та Д. Куруана [12] та ін. Не менш важливі розвідки українських дослідників: Ф. Бацевича [1, с. 112-115], Л. Копець [4, с. 86-100],

Л. Ставицької [6] та ін. Особливо важливим є переклади із мов оригіналів основоположних праць із гендерної лінгвістики Дж. Коатс, Д. Таннен, Б. Барон, Д. Камерон та Х. Коттхофф, зібрани у книзі “Гендер и язык” російською дослідницею цієї ж сфери наукових зацікавлень А. Кириліною [2].

Мета статті. Висвітлити особливості впливу психосоціальних чинників на формування мовної особистості представників протилежної статі та, як наслідок, відображення в номінаціях адресата художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення чоловіків і жінок результатів дії соціалізації і психостереотипів.

Виклад основного матеріалу. З огляду на те, що власне внутрішнє мовлення є явищем психічним та не може стати об'єктом нашого дослідження, вважаємо за потрібне аналізувати номінації адресата мовлення художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення, яке може бути потрактоване як безпосередній акт спілкування. Так, М. Скаб зазначає: що „більшість актів так званого внутрішнього мовлення [...] теж можуть бути потрактовані як акти спілкування [...] прикладів такого типу досить багато в текстах художньої літератури” [5, с. 18].

Ми склонні поділяти радикальний підхід З. Фройда до психоаналізу, схарактеризований П. Клайном так: „Фройд відмовляється від можливості існування випадковості. І обмовка, їй випадкове слово, що злітає з уст, є виявом несвідомих пригнічених бажань” [3, с. 53]. Саме номінації адресата художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення, які не можуть бути почуті співрозмовником, вважаємо такими, що найбільш яскраво розкривають психосоціальні особливості поведінки (вербальної) чоловіків та жінок.

Із погляду комунікативних особливостей функціонування зверненого мовлення в художньому тексті розрізняємо самозвертання (коли адресант звертається сам до себе) та звертання до пасивного адресата мовлення (який не може почути звернення й реагувати на нього, а отже, бути учасником такого комунікативного акту).

Проаналізувавши контексти художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення, ми виявили певні відмінності у виборі номінацій адресата мовлення чоловіками та жінками, зумовлені їхніми статево-рольовими особливостями поведінки. Такі розбіжності виявлено як у контекстах самозвернення (адресант=адресат), так і у зверненнях до пасивного адресата мовлення.

Психосоціальні особливості самозвертання в художньо інтерпретованому внутрішньому мовленні чоловіків та жінок.

Позитивна самокритика чоловіків і негативна самокритика жінок. Чоловік висловлює негативне ставлення до своєї поведінки номінаціями, які виконують функцію протиставлення. Така самокритика передана зменшено-пестливими формами імені: *A може, то не було вигнання... Га, Юрчику?* [ДК: с. 34]; *Погуляв, Павлуню?* [ВЖ: с. 18] та позитивно забарвленою, вжитою в прямому значенні лексемою *шановний*: *E, шановний, вставай* [ВЖ: с. 96]. У жіночому мовленні лише іноді фіксуємо таке протиставлення: *Ні, золотко („золотце”, іронічно поправляє вона себе [...]* [ЗП, с. 20]. Вважаємо, що чоловіки підсвідомо намагаються відповідати стереотипу суспільства про те, що представники сильної статі не повинні помилитися і мусять бути переможцями.

Натомість жінки частіше обирають негативно забарвлену лексику, що

свідчить про схильність до самокритики, часто перебільшеної: [...] *глупа женинино*, чи воно тобі треба знати [...]? [МЩ, с. 123]; [...] *та хто ти вище така, сліши, ти, забацана Ukrainian* [...] [ЗП, с. 44]; *Агов, Ларисо – Джеку-потрошителю! Ні, патрачу!* [МЩ, с. 104]. Також у жіночому мовленні фіксуємо лайливі оцінні найменування: *Чекаси, дурено* [МЩ, с. 106]; [...] *молоснуло, як ляпасом: стоп, ідіотко, гальмуй* [...] [ЗП, с. 123]; *Замовкни, занудо!* [БЗ, с. 91].

Загалом підтвердженням такої мовленнєвої репрезентації самокритики осіб протилежної статі вважаємо думку сучасного італійського психолога А. Монтесорі: „У конфліктних ситуаціях жінки частіше, ніж чоловіки, відмовляються від своїх поглядів, позицій” [за: 1, с. 114]. Власне вибір позитивних номінацій адресата мовлення (тобто самого себе) чоловіками її негативних жінкама це пояснює: у внутрішньому мовленні та його інтерпретації в тексті особи протилежної статі обирають найбільш відповідні до ситуації комунікування самозвертання.

Інтелектуальна спрямованість розмови чоловіків. „Запозичення” номінації адресата мовлення з відомого літературного твору А.-К. Дойля „Шерлок Холмс” відповідно до ситуації спілкування: *A, отже, мій непутячий Вотсоне, мала вже голодна* [ДК: с. 89] свідчить про те, що чоловік намагається показати свою обізнаність у певній сфері знань та вміння влучно підібрати слова. Зазначимо, що інтелектуальні бесіди чоловіки схильні підтримувати у товаристві (поза сім’єю). Д. Таннен вважає, що чоловіки, які схильні мовчати вдома, є добрими ораторами та активними співрозмовниками у компанії інших людей [2, с. 292-293].

Чоловіки зорієнтовані на соціальні статуси й суспільну ієрархію. У мовленні чоловіків зафіксовано самозвертання, що служать для урегулювання суспільних відносин, а саме дистанції у асиметричному спілкуванні: *Бо у тебе, Михайлі, це завжди було* [ДП, с. 119]; *Це, Романе Петровичу, не детектив читати* [ВУ, с. 126]. Сюди також зараховуємо прізвище, за допомогою якого прийнято звертатися у вузькому колі осіб: *A, може, ти хворий, Банзаю* [...] [ДК, с. 155]. Незмінно стереотипною роллю чоловіків у суспільстві є самовираження у певній сфері діяльності та досягнення і підтримання певного статусу. Психолог А. Монтаорі вважає, що чоловіки навіть надають перевагу асиметричному спілкуванню, тоді як жінки прагнуть якомога швидше зруйнувати бар’єр між співрозмовниками та досягти рівноправного комунікування [1, с. 114]. Яскравим підтвердженням цьому є використання чоловіками при самозвертанні номінацій, які у зовнішньомовленнєвому спілкуванні регулюють суспільні відносини.

Чоловіки самовиражаються через професійну сферу діяльності. Наприклад, звертаючись до себе на професійне псевдо: *Он як, Оскаре. Ти хочеш зрівнятися з ними, правда!* [КЯ, с. 166]. Вважаємо таке акцентування на своїй професійній діяльності відображенням психостереотипу (чи навіть інстинкту) чоловіка-годувальника.

Психосоціальні особливості вибору засобів звертання до пасивного адресата у художньо інтерпретованому внутрішньому мовленні чоловіків та жінок.

Чоловіки зорієнтовані на соціальні статуси й суспільну ієрархію. Це підтверджують номінації пасивного адресата художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення, які протиставляють адресанта адресатові за віком: *Ні,*

Бузі Абрамовичу, не пізно [ВЖ, с. 224] та за асиметричними діловими стосунками: *I взагалі, пане Андрію, яке вам діло до мене [...]* [ДК, с. 148]. Цікаво, що чоловіки свідомо порушують етикетні форми звертання для підкреслення зневаги до адресата. Наприклад, за допомогою прізвища у кличному відмінку (*Kорій* '! *Korijo*): [...] *де ти? Вийди, Корію!* [ДК: с. 223], а також прізвища у зменшено-пестливій формі (Карась '! Карасик '! Карасику): *Дивуватися потім будемо, Карасику* [КМа, с. 295], що не відповідає нормам та етикету сучасної української мови і є виявом зневаги або фамільлярності відносно співрозмовника.

Чоловіки самовиражаються через професійну сферу діяльності. Наприклад, вказуючи на професійну ієрархію (капітан '! капітана '! капіташо): [...] *загортав у цупкий папір плаката „Родина-матер' зовет” іранські солодощі [...] ох, капіташио, ох [...]* [ЗЮ, с. 8].

„Міцне слівце” чоловіка. У художньо інтерпретованому внутрішньому мовленні чоловіків часто присутня критика пасивного адресата, а саме за допомогою слів, що влучно характеризують співрозмовника: *Що ж, пробачте, братове по чарці [...]* [ВЖ, с. 139]; *Пожив би ти, другоже янкі, в селі [...]* [КЯ, с. 305], а також за допомогою негативно забарвлених лексем: *Здам я тебе, злодіюго, Солов'ю [...]* [КЖ, с. 204]; *Шукай, синцию, далі!..* [ДП, с. 40], лайливих слів: [...] *розділюющ очі, кретине!* [ДК, с. 223]; [...] *закурюю папіросу, вже надцяту за нині... Що, і собі хочеш, гівно мале?* [ДТ, с. 87] і вульгаризмів: *O, Федю, ми відкриваємо нові площини твого таланту, суко ти дурна* [ДП, с. 156].

Л. Ставицька зазначає, що чоловіки „полюбляють „вкрутити слівце”, вразити несподіваною асоціацією, нестандартним мовним зворотом” [6, с. 31]. Подібної думки К. Гандке, яка таке слововживання називає міщним слівцем та пояснює бажанням чоловіка епатувати „маскулінізованою мовою” [9, с. 162]. Таке прагнення небезпідставне, адже, як зазначають американські психологи Е. Маккобі та К. Джеклін, уже у дитинстві хлопчики виявляють не лише фізичну агресію, а й вербалну [4, с. 89]. Оскільки суспільство відVELO чоловікові роль першовідкривача, то мова, як ми бачимо, відображає бажання чоловіків висловитися оригінально та влучно.

Лексичний консерватизм у мовленні жінок. Якщо номінації адресата чоловічого мовлення використані тільки один раз, зрідка – двічі, то жінки, навпаки, при звертанні часто повторюють ту саму назву (*голубе, серце, чоловіче, чувак, золотко мое, коханий, любий, рідний, мілий мій, дорога, братіку, братці, колего, пані ї панове, панове*): *Hixто тебе, голубе, не наврочить* [МЩ, с. 36]; *Сти, моя дорога Рут, сти, і нічого не бійся [...]* [АЖ, с. 23]; [...] *мілий мій, рідний, хлопчуку маленький, іди до мене [...]* [ЗП, с. 88]; *Правильно, любий!* [БЗ, с. 42]. Такий вибір при звертанні може бути виявом „лексичного консерватизму жінок”, згідно з яким жінка частіше використовує „мовні стереотипи”, що є важливими для збереження етнічної мови у двомовному чи полімовному соціумі [6, с. 31]. Польська дослідниця К. Гандке вважає, що жіноче мовлення яскраво представляє розмовний варіант національної мови, оскільки жінка більшою мірою прив'язана до побуту, аніж чоловік [9, с. 162]. Вочевидь, жінки таким чином підсвідомо намагаються „берегти родинне вогнище”, граючи суспільну роль матері-берегині.

Висновки. Представлені нами групи номінацій адресата художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення доводять існування певних стереотипів

гендерної мовної поведінки осіб протилежної статі. Зокрема, дві групи найменувань повторюються й при самозвертанні, й при звертанні до пасивного адресата чоловічого мовлення. Так, вибір мовних засобів доводить погляди різних психологів і психолінгвістів про те, що чоловіки у своїй поведінці (вербалійній і невербалійній) зоріентовані на соціальний статус і суспільну ієрархію, а також самовираження через професійну сферу своєї діяльності. Окрім того, індивідууми чоловічої статі часто використовують міцні слівця „маскулінізованої мови”, до того ж надають перевагу інтелектуальній спрямованості розмови (за умови обізнаності в певній галузі, почали наявності компанії співрозмовників поза сім'єю). Самокритика в мовленні чоловіків має позитивне представлення, тоді як жінки, згідно з психостереотипом поступливості та гнучкості, швидше визнають помилки та відмовляються від своїх думок. Зазначимо, що відведена суспільством для жінки роль берегині роду відображеня в підсвідомому намаганні зберегти її передати нащадкам традиційну мову.

Перспективи подальших розвідок. У перспективі дослідження особливостей вибору емоційно забарвлених лексем для вибору номінації адресата художньо інтерпретованого внутрішнього мовлення чоловіків і жінок для підтвердження або заперечення психостереотипу про емоційність осіб жіночої статі. Також перспективними вважаємо аналіз звертань до Бога, тварин, предметів побуту й абстрактних понять.

ЛІТЕРАТУРА

- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підр. / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2004. – 344 с.
- Гендер и язык / науч. ред. и сост. А. В. Кирилина ; Московский гос. лингвистический ун-т ; Лаборатория гендерных исследований. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 624 с.
- Гордієнко В., Копець Л. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / Валерій Гордієнко, Людмила Копець. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2007. – 304 с.
- Копець Л. В. Психологія особистості : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Копець ; 2-ге вид. – К. : Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 458 с.
- Скаб М. С. Граматика апеляцій в українській мові / Мар’ян Стефанович Скаб. – Чернівці : Місто, 2002. – 272 с.
- Ставицька Л. Мова і стать / Л. Ставицька // Критика. – 2003. – № 6. – С. 29–34.
- Brizendine L. Myzg kobiety / L. Brizendine. – Gdansk : Group, 2006. – 262 s.
- GBajewska E. PBe i antropologia. Kulturowa koncepcja pBci w ujściu Margaret Mead / Ewa GBajewska. – Toruń : CEE, 2005. – 224 s.
- Handke K. Socjologia j'zyka : podr'cznik akadem. dotowany przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego / Kwiryna Handke – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. – 384 s.
- Kobiety, m'|czyzni i pBe : Debata w toku ; praca zbiorowa pod red. Mary Roth Walsh ; przekł. Paweł Cichawa ; przedmowa i opracowanie naukowe wydania polskiego Anna Titkow. – Warszawa : Wydawnictwo IFiS PAN, 2003. – 600 s.
- Pakrzys E. Mi'dzy natur a kultur: kategoria pBci/rodzaju w poznaniu. Studium epistemologii naturalizowanej w perspektywie feministycznej. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2000. – 146 s.
- Renzetti C. M., Curran J. D. Kobiety, m'|czyzni i społeczeństwo / C. M. Renzetti, J. D. Curran ; T. Bumaczenie A. Gromkowskiej-Melosik. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. – 692 s.

ДЖЕРЕЛА

- АЖ** Андрухович С. Жінки їхніх чоловіків : [оповідання] / Софія Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. – 160 с. (серія „Агресивна бібліофілія”).
- БЗ** Баграт Л. Зло : [роман] / Людмила Баграт. – Львів : Кальварія, 2002. – 288 с.
- ВЖ** Винокуров О. І. Журналюга-1: Під одним дахом зі смертю : [роман] / Олександр Винокуров. – К. : Браво, 2003. – 248 с.
- ВУ** Винокуров О. І. Убий мене, убий... : [роман] / Олександр Винокуров – К. : Браво, 2003. – 276 с.
- ДК** Дереш Л. Культ : [роман] / Любко Дереш. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2006. – 240 с.
- ДН** Дереш Л. Намір! : [роман] / Любко Дереш. – К. : Дуліби, 2006. – 296 с.
- ДП** Дереш Л. Поклоніння ящірці : [роман] / Любко Дереш – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2006. – 176 с.
- ДТ** Дереш Л. Трохи пітьми, або На краю світу : [роман] / Любко Дереш. – Х.: Книжковий „Клуб сімейного дозвілля”, 2007. – 288 с.
- ЗП** Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : [роман] / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2004. – 176 с.
- ЗІО** Загребельний П. Юлія, або Запрошення до самовбивства : [роман] / Павло Загребельний – Х. : „ФОЛІО”, 2002. – 351 с.
- КМа** Кокотюха А. Мама, доњка, бандюган : [роман] / Андрій Кокотюха. – Львів : ЛА „ПІРАМІДА”, 2003. – 312 с.
- КК** Кононович Л. Кайдани для олігарха: Кримінальний роман : [роман] / Леонід Кононович. – Львів : Кальварія, 2001. – 208 с.
- КМ** Кононович Л. Мертвa грамотa : [роман] / Леонід Кононович. – Львів : Кальварія, 2001. – 252 с.
- КЯ** Кононович Л. Г. Я, зомбі. Довга ніч на Сунжею : [роман] / Леонід Кононович. – К. : Джерела М, 2000. – 352 с.
- МЩ** Матіос М. Щоденник страченої. Психологічна розвідка : [роман] Марія Матіос. – Львів : ЛА „ПІРАМІДА”, 2005. – 192 с.

УДК 811.161.2'23

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ СТИМУЛА РЕКЛАМА

**Олена Денисевич
(Житомир, Україна)**

У статті викладено результати вільного асоціативного експерименту зі словом-стимулом «реклама», проаналізовано асоціативні зв’язки реакцій зі стимулом, розмежовано поняття «рекламна лексика» і «лексика реклами».

Ключові слова: вільний асоціативний експеримент, реакція, слово-стимул, мовна картини світу, рекламна лексика, лексика реклами.

В статье представлены результаты свободного ассоциативного эксперимента со словом-стимулом «реклама», проанализированы ассоциативные связи со стимулом, различены понятия «рекламная лексика» и «лексика рекламы».

Ключевые слова: свободный ассоциативный эксперимент, реакция, слово-стимул, языковая картина мира, рекламная лексика, лексика рекламы.